

УРУШ ВА ТИНЧЛИК ЁХУД МАНФААТЛАР ТЎҚНАШУВИ

<https://doi.org/zenodo.10557982>

МАНЗАРОВ Юсуп Хуррамович

Қариш муҳандислик иқтисодиёт институти

Ижтимоий фанлар кафедраси доценти

АННОТАЦИЯ

Урушларнинг келиб чиқишига миллий, ирқий камситишлар ҳам сабаб бўлади. Бундай урушлар фуқаролик урушлари бўлиб, кўпинча ва асосан мамлакат ичкарисида олиб борилади. Бундай урушларнинг келиб чиқишига у ёки бу давлатнинг мамлакат ичкарисида олиб борадиган сиёсати ҳам сабаб бўлади. Урушларни уларга хос умумий, ўхшаш томонларига кўра тўртта асосий турга ажратиш мумкин.

Калим сўзлар: уруш, тинчлик, мустамлакачилик, зулм, халқаро, давлат

АННОТАЦИЯ

Причиной войн также является национальная и расовая дискриминация. Такие войны являются гражданскими войнами и часто и в основном ведутся внутри страны. Зарождение таких войн обусловлено внутренней политикой той или иной страны. Войны можно разделить на четыре основных типа в зависимости от их общих и схожих аспектов.

Ключевые слова: война, мир, колониализм, угнетение, международный, государство

ABSTRACT

The cause of wars is also national and racial discrimination. Such wars are civil wars and are often and primarily fought within countries. The origin of such wars is determined by the internal politics of a particular country. Wars can be divided into four main types based on their common and similar aspects.

Keywords: war, peace, colonialism, oppression, international, state

КИРИШ

XX аср охирига келиб икки кутбли дунёнинг емирилиши, яъни жаҳоннинг деярли ярмига ҳукмронлик қилиб келган социализмнинг инқирозга юз тутиши, унинг бош курғони ҳисобланган Шўролар салтанатининг қулаши натижасида бир қанча давлатларнинг мустақил тараққиёт йўлига ўтиши йиллар давомида беркитиб келинган дин булоқлари кўзининг қайтадан очилишига имкон яратди.

Уруш ва тинчлик масаласи барча замонларда бўлгани каби бугун ҳам инсониятни беҳад ташвишга солиб келмода. Урушлар давлатлар олиб борадиган ички ва ташқи сиёсатнинг натижасидир. Урушлар ҳеч қачон ўз-ўзича келиб чиқмайди. Бирон-бир давлат ёки давлатлар гуруҳи мамлакат ичкариси ва халқаро майдонда рўй берадиган муаммоларни иқтисодий, сиёсий, маданий, ҳарбий дипломатия йўллари билан ҳал қилолмагач, уруш йўли билан ҳал қилишга ҳаракат қилади. Аввало мустақил давлатларга ўзларини дўст кўрсатиб ва у ерда ички низо жанжалларни кучайтириб сўнгра “тинчитиб” қўшин киритишни ҳамда бу давлатларда мустаҳкам ўрнашиб олишни ўйлаган давлатларнинг ташқи таъсири айниқса кучли бўлди. Чунки ҳали тажрибасиз мустақил давлатлар ўз олдида турган сиёсий, иқтисодий, ҳарбий ва миллий муаммоларини ҳал қилиб олиши учун вақт ва моддий – маънавий имконият зарур эди.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Урушларнинг келиб чиқишига мамлакат ичкарисида ва халқаро майдонда фаолият кўрсатувчи айрим сиёсий кучларнинг у ёки бу давлат сиёсатига кўрсатадиган таъсири ҳам сабаб бўлади. Масалан, асримизнинг 60-йилларида АҚШнинг Вьетнам мамлакатига қарши олиб борган уруш ҳаракатларидан шу мамлакат ичкарисидаги ҳарбий-сиёсий кучлар манфаатдор бўлган эди. Америкалик машҳур политолог Жеймс Розенгау ўзининг “Халқаро муносабатлар ва ташқи сиёсат” асарида АҚШнинг Вьетнамга қарши олиб борган уруш ҳаракатлари унинг миллий манфаатларига зид бўлиши билан бирга, кўпчилик америкаликларнинг норозиликларига ҳам сабаб бўлганлигини ёзган эди. Чикаго университетининг профессори К. Райт ўзининг “Урушларни тадқиқ қилиш” асарида урушларнинг келиб чиқиш сабабини қўйидагича таърифлайди: “Уруш ҳозирги замон цивилизациясида ғоявий жиҳатидан пухта ишланган нутқлар, қоидалар, символлар, идеаллар системаси ёрдамида тарбиялашга асосланади. Урушлар ҳозирги даврда шароитнинг етилишидан эмас, балки шароитни ўта сунъийлик билан изоҳлашдан келиб чиқади”.

Урушларнинг келиб чиқишига айрим давлат бошлиқларининг шахсий ташаббуси ва уларнинг хоҳиш-иродаси ҳам сабаб бўлади. Чингизхон, Наполеон, Гитлер, Муссолини сингари кўплаб тарихий шахсларнинг босқинчилик йўлидаги хоҳиш-истаклари дунёда энг даҳшатли урушларнинг келиб чиқишига сабаб бўлган.

Мустамлакачилик зулмига қарши кураш ҳам урушларнинг келиб чиқишига сабаб бўлади. Бундай урушлардан кузатилган мақсад, ҳар бир

мамлакатнинг мустақил яшашга бўлган интилиши билан изоҳланади. Урушларнинг келиб чиқишига у ёки бу давлатнинг ташқи сиёсатидаги хатоликлари ҳам сабаб бўлади. Бундай хатоликларга бир давлатнинг бошқасига нисбатан ҳудуд даъво қилиши, улар ўртасида имзоланган шартномаларнинг бузилиши, халқаро ҳуқуқ нормаларига амал қилмаслик каби салбий ҳолатларни киритиш мумкин. *Ироқ-Эрон, Ироқ-Қувайт, Исроил-Ливан, Хитой-Ветнам ва бошқа кўплаб мамлакатлар ўртасида келиб чиққан уруш ҳаракатлари бунга мисол бўла олади.*

Урушларнинг келиб чиқишига миллий, ирқий камситишлар ҳам сабаб бўлади. Бундай урушлар фуқаролик урушлари бўлиб, кўпинча ва асосан мамлакат ичкарисида олиб борилади. Бундай урушларнинг келиб чиқишига у ёки бу давлатнинг мамлакат ичкарисида олиб борадиган сиёсати ҳам сабаб бўлади. Урушларни уларга хос умумий, ўхшаш томонларига кўра тўртта асосий турга ажратиш мумкин: **1. Жаҳон урушлари. 2. Маҳаллий урушлар. 3. Фуқаролик урушлари. 4. Миллий озодлик урушлари.**

Урушлар ичида энг даҳшатлиси жаҳон урушларидир. Агар I жаҳон урушига 1 млрддан кўпроқ аҳолига эга бўлган 36 та давлат қатнашган бўлса, II жаҳон урушига эса, 1 млрд 700 млндан ошиқ аҳолига эга бўлган 61 та давлат жалб қилинди. Агар I жаҳон урушда ҳарбий ҳаракатлар 14 та мамлакат ҳудудида олиб борилган бўлса, II жаҳон уруши эса 40 мамлакат ҳудудида давом этди. Агар I жаҳон урушида ҳар йили 2 млн. жами 9 млнга яқин киши ҳалок бўлган бўлса, II жаҳон урушида эса, йилига 10 млндан ошиқ, жами 50 млнга яқин киши ҳалок бўлган.

Кейинги йилларда дунёнинг айрим мамлакатлари, айрим минтақаларида ва умуман халқаро майдонда рўй бераётган чуқур сиёсий ўзгаришлар тинчлик учун курашнинг аҳамиятини янада оширмоқда. Тинчлик учун кураш ишига Ўзбекистон Республикаси ҳам муносиб ҳисса қўшмода.

Биринчидан, дунёнинг айрим мамлакатлари ва минтақаларида сиёсий ва ҳарбий можаролар рўй бериб турибди, қуроли тўқнашувлар ва уруш ҳаракатлари давом эттирилмоқда.

Иккинчидан, қурол-яроғлар ишлаб чиқариш, уларнинг янги турларини яратиш соҳасидаги ишлар ҳамон давом этмоқда, ядро синовини тўхтатиш энг ўткир муаммолардан бири бўлиб қолмоқда.

Учинчидан, жаҳонда мулкӣ тенгсизлик, саноати ривожланган мамлакатлар билан ривожланаётган мамлакатлар ўртасидаги тафовутлар кучайиб бормоқда.

Тўртинчидан, айрим ҳолларда давлатлараро шартномаларда кўзда

тутилган талаблар атайин бузилмоқда. Ташкилотлар томонидан қабул қилинган қарорларда кўзда тутилган мажбуриятларни бажариш, таклифлар қоғозларда қолиб кетмоқда.

Бешинчидан, коллектив хавфсизлик масаласига ҳамма мамлакатлар ҳам бир хилда жиддий муносабатда бўлмаяпти. Дунёда мустаҳкам ва барқарор тинчликка эришишнинг муҳим шarti ижтимоий тузуми турига бўлган давлатларнинг тинч-тотув яшашидир.

Терроризм – инсоният душмани, тараққиёт ва юксалиш кушандаси. У XXI асрнинг вабоси бўлиб, маълум бир гуруҳнинг шахсий манфаатлари, ўз орзу-умидлари ва ғайринсоний хатти-ҳаракатларининг мажмуасидир. Терроризм эса жамият хавфсизлигига қарши қаратилган жиноят бўлиб, портлатиш, ўт қўйиш, одамларни саросимага солиш, олиб бораётган сиёсатни издан чиқаришни мақсад қилиб қўяди. Халқаро терроризм эса – ижтимоий хавfli бўлган ва халқаро миқёсда инсонлар ўлимига, дипломатик алоқаларнинг бузилишига, давлатлар, уларнинг вакиллари ўртасидаги муносабатларга путур етказишга олиб келувчи жиноятдир.

Маълумотларга кўра, террор қанчалик даҳшатли тусга эга бўлса, ёвуз кучлар уни шунчалик юқори баҳолайдиган, бу биринчидан. Иккинчидан, илгари террор рақиби ёки душманини жисмонан йўқ қилишга қаратилган бўлса, бугун, афсуски, террор одам танламайди. Учинчидан, террор ниҳоятда яширин, катта тайёргарлик билан амалга оширилаётганлиги ва бунда замонавий техникадан кенг фойдаланаётганлиги унинг хавфини янада кучайтирмода. Тўртинчидан, гарчи терроризмга қарши кураш туфайли террорчилик ҳаракатларининг миқдори камайган бўлса-да, уларда қурбон бўлаётган инсонларнинг сони тобора ортиб бормоқда. Халқаро террорчи ва экстремистларнинг нияти аниқ. Улар истиқлол йўлидан бораётган давлатларда, шу жумладан, Ўзбекистонда мавжуд бўлган ғоявий бўшлиқни ўз ғоялари билан тўлдириб, халимизни ўз сиёсати, ўз ҳукмронлигига бўйсиндиришни орзу қилмоқдалар. Уларнинг мақсади кўйидагилардан иборат:

- ислом халифалигини тиклаб, унинг байрои остида мусулмон халқларни янги империяга бирлаштиришга ҳаракат қилиш;
- ёш мустақил давлатларни қайтадан собиқ иттифоқ бирлаштириш ғояси;
- тарихимизни, миллий қадриятларимиз ва диннинг моҳиятини сохталаштириш;
- ахлоқсизликни ёйиб, халқни маънавий жиҳатдан бузишга қаратилган интилишлар;
- турли мафкуравий воситалар орқали минтақавий ва давлатлараро можаролар келтириб чиқаришга қаратилган ҳаракатлар.

Бугунги кунда терроризмга қарши курашаётган кучларга ёрдам бермаслик - террорчиларга ён босиш билан баробардир. Буни тушуниб етган давлатлар терроризмга қарши ҳаракатга бош қўшдилар. Ўзбекистон Республикаси шулар жумласидандир.

Жаҳон ҳамжамиятининг бундай фаоллашувига кўп жihatдан 2001 йил 11 сентябр воқеалари туртки бўлган бўлса, давлатимиз бошлиғи инсониятни терроризм хавфидан анча илгари оголантирган эди. Республикамиз Президенти И. Каримовнинг «Ўзбекистон XXI аср бўсғасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари» асари (1997 йил), [1] ЮНЕСКО Ижроия Кенгаши 155-сессиясининг якунловчи мажлисида сўзлаган нутқлари (1998 йил 6 ноябр), [2] БМТ бош ассамблеясининг 48 – сессиясидаги маъруза (1993 йил 28 сентябрь), [3] Афғонистон бўйича «6+2» гуруҳи Ташкилий учрашуви очилиши маросимидаги чиқишлари (1999 йил 19 июл), Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилотининг Истамбул Саммитидаги маърузалари (1999 йил 18 ноябр), [4] Шанхай ҳамкорлик ташкилотига аъзо давлатлар раҳбарларининг саммитидаги чиқишлари (2001 йил июн), [5] бунинг ёрқин далилидир.

Республикамиз раҳбари айтилган сўзларни амалдаги ишлар билан исботлашни вақти етганлигини яхши тушунади. Шунинг учун ҳам халқимиз барча кўринишлардаги терроризмга қарши курашда дунёдаги барча соф ниятли кучлар билан бирлашиб, муносиб ҳиссани қўшмоқда. Ҳозирги вақтда терроризмнинг тажовузидан ўзини холи ҳис қиладиган бирорта қитъа ёки давлатнинг ўзи йўқ. Бу хавфга қарши курашнинг ўзига хос йўллари ва усулларини шакллантириш энг муҳим масалага айланмоқда.

ХУЛОСА

Шундай экан ёшларимиз онгига заҳарлашга қаратилган радикал қарашлар, анъаналаримизга мутлақо ёт бўлган экстремистик ва террористик ғояларнинг жамиятимизга кириб келишини бартараф этувчи яна бир қудратли восита мавжуд. Унинг номи-инсонпарвар, тинчликсервар, маърифатпарвар, бунёдкорлик, юксак маънавиятлилик ва миллий-диний қадриятларимиздир.

Яқуний хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, турли диний ақидапарастлик терроризм низо-урушлар ва қайта-қайта таъкидланаётганидек, тўқиб чиқарилган ёки мамлакат ичидаги сиёсий келишмовчиликлар ва низоларни ахборот йўли билан диний даражага кўтаришдан бошқа нарса эмас. Биз аҳил бўлсак, эл юрт манфаати йўлида бир тану бир жон бўлиб яшасак, ўзимиздан сотқин чиқмаса, ўзбек халқини ҳеч ким ҳеч қачон енга олмайди. [6]

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати (REFERENCES)

1. Манзаров, Ю. Х. (2020). Роль пропаганды народного творчества и искусства в воспитании молодежи. In *30 лет Конвенции о правах ребенка: современные вызовы и пути решения проблем в сфере защиты прав детей* (pp. 226-232). Российский государственный профессионально-педагогический университет.
2. Манзаров, Ю. Х., & Очилова, Н. Р. (2019). Как воздействовать на своё отношение к человеку. *Academy*, (11 (50)).
3. Манзаров Ю. Х. Новый Узбекистан на пути третьего ренессанса // *Academy*. – 2021. – №. 5 (68). – С. 34-38.
4. Манзаров Ю. ДЕМОКРАТИЧЕСКИЕ ПРЕОБРАЗОВАНИЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ МЕЖНАЦИОНАЛЬНОГО СОГЛАСИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ // *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов*. – 2017. – №. 4. – С. 28-30.
5. Манзаров Ю. Х. НАУКА В ВОСТОЧНОЙ ЭПОХЕ ВОЗРОЖДЕНИЯ // *Проблемы науки*. – 2021. – №. 2 (61). – С. 5-7.
6. Рўзибоев, Д. А. (2021, November). 1946-1953 йилларда ўзбекистонда чорвачилик хўжалигидаги ўзгаришлар ва уларнинг ўзига хос хусусиятлари. In *International journal of conference series on education and social sciences (Online)* (Vol. 1, No. 2).
7. Manzarov, Y., & Ruziboev, D. (2021, November). EDUCATION IN THE HERITAGE OF THE JADIDS OF TURKEY. In *Archive of Conferences* (pp. 127-131).
8. Mamasaliev, M. M. (2023). Philosophical and Moral Aspects of Amir Temur's Foreign Policy. *Miasto Przyszłości*, 35, 210-215.
9. Мамасалиев, М. (2023). АМИР ТЕМУРНИНГ ТАШҚИ СИЁСАТДАГИ ФАЛСАФИЙ-АХЛОҚИЙ ЖИҲАТЛАР. *Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences.*, 3(4), 170-175.
10. Rizoqulovich, R. R., & Halimovna, T. R. S. (2021). QADIMGI DUNYO ILK TARG 'IBOT SISTEMALARINING SHAKLLANISHI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(3), 130-137.
11. Rustamov, R. R. (2018). MODERN PROPAGANDA TECHNOLOGY AND THEIR MAIN PURPOSE. *Научное знание современности*, (10), 35-38.